

Pestplanten tromsøsvineblom *Jacobaea alpina* × *subalpina* i Norge – opphav og status

Torbjørn Alm, Amandine Maria Deschamps
og Anders Often

Alm, T., Deschamps, A.M. & Often, A. 2016. Pestplanten tromsøsvineblom *Jacobaea alpina* × *subalpina* i Norge – opphav og status. *Blyttia* 74: 109-117.

The invasive taxon *Jacobaea alpina* × *subalpina* in Norway – origin and status.

Jacobaea alpina (syn. *Senecio alpinus*, *S. cordatus*) and *J. subalpina* (syn. *Senecio subalpinus*) are native to the mountains of Central Europe. Both were cultivated as ornamentals in late 19th century Tromsø. From the early 1990's onwards, numerous *Jacobaea* stands have been noticed outside gardens, in particular at Tromsø, but extending from Lenvik in central Troms northwards to Alta in Finnmark. Almost all specimens have been labeled as *Senecio cordatus*, i.e. *Jacobaea alpina*, but both the history of cultivation and the highly variable morphology of the plants suggest that this is unlikely. We have carried out a revision of the existing material, and re-visited a number of sites of supposed *J. alpina* and *J. subalpina*. With a single exception, it is not possible to assign the plants now found in North Norway to either species. Instead, they should probably be interpreted as a locally formed hybrid (*J. alpina* × *subalpina*) – which, unfortunately, turns out to be an aggressive alien. There are numerous stands in Tromsø, and at Slettaelva (Kvaløya island), a single stand comprises thousands or perhaps tens of thousands of plants, invading meadows, birch forest and in particular the damp areas along a brook.

Torbjørn Alm, Amandine Maria Deschamps, Tromsø museum, Universitetet i Tromsø, PB 6050 Langnes, NO-9037 Tromsø torbjorn.alm@uit.no, amandine.m.deschamps@uit.no
Anders Often, NINA, Gaustadalléen 21, NO-0349 Oslo anders.often@nina.no

Svineblom *Senecio* i vid forstand er en av de største planteslektene som finnes, med mer enn 3000 arter (Frodin 2004: appendiks 2, Mabberley 1997:788), derav rundt 70 i Europa (Chater & Walters 1976). Det meste tyder nå på at slekten bør splittes opp. Da havner svært mange arter i andre slekter, og *Senecio* i snever forstand blir stående igjen med ca. 1250 arter (Frodin 2004). Også noen av våre arter havner i nye slekter: finnmarkssvineblom *Senecio integrifolia* blir *Tephroseris integrifolia*, og den innførte arten strandsvineblom *Senecio pseudoarnica* (Sortland et al. 2007, Alm & Often 2008) blir *Tephroseris pseudoarnica*, mens landøyda *Senecio jacobaea* blir *Jacobaea vulgaris* – for å ta noen mer kjente eksempler.

De svineblom-artene vi skal se på her, hører likeens til den gruppen som eventuelt skal skilles ut som *Jacobaea* spp. Disse artene har hittil vært regnet som seksjon *Jacobaea* (Mill.) Dumort innen

Senecio i vid forstand. Landøyda er typeart for begge. Gruppen som helhet er i hovedsak utbredt i det vestlige Eurasia, men flere av artene er blitt spredt med mennesker langt utenfor dette området. Landøyda forekommer nå også i Nord- og Sør-Amerika, Sør-Afrika, Australia og New Zealand (Harper & Wood 1957), og er en pestplante i mange land (se f.eks. Wardle 1987, McEvoy et al. 1991). DNA-studier i de senere år har vist at landøyda genetisk står nær de to artene vi skal ta opp her (Pelser et al. 2003).

I hager nordpå har folk dyrket minst to arter i gruppen, fliksvineblom *J. alpina* og hjertesvineblom *J. subalpina*. Begge forekom i apoteker Svendsens hage i Tromsø sist på 1800-tallet. Nøvik (1902:26) har i sitt skrift om «Havedyrkingen i Norges nordlige egne før og nu» med en fortegnelse over noen av artene som inngikk «Blant havens rige Samling af urteagtige fleraarige Væxter», men

Figur 1. Bestand av fliksvineblom *Jacobaea alpina* ved Langfjorden i Alta, Finnmark. Foto: AO 1995.
Jacobaea alpina stand at Langfjorden i Alta.

der er ingen *Senecio*-arter nevnt. Svendsen har selv laget en mer utførlig fortegnelse over hagens vekster (Svendsen 1903). Der nevner han *Senecios cordatus*, men oppgir Wall som autornavn (Svendsen 1903:94). Det gir grunnlag for en viss tvil om identiteten, for den arten Wall beskrev, er *Senecio fluviatilis*. Svendsen hadde gode kontakter i Tyskland, og plantene i hagen kom visstnok for en stor del fra det kjente gartneriet Haage & Schmidt i Erfurt. Dessverre finnes det ingen herbariebelegg som gjør det mulig å se hvordan disse tidlige kulturplantene så ut.

Ingen av artene er nevnt i F.C. Schübelers omfattende gjennomgang av kulturplanter i Norge (Schübel 1886, 1888, 1889), og de synes heller ikke i ettertid å ha blitt vanlige som hageplanter. Dyrkingen fremstår nærmest som en nordnorsk spesialitet.

Vår interesse for artene skyldes imidlertid ikke bruken som prydplanter, men at de i raskt økende omfang har dukket opp i forvillet tilstand. Det første funnet av dette slaget ble gjort ved Langfjorden i Alta (Kåre Arnstein Lye & Tore Berg 31.08.1992,

O & UMB; Anders Often 05.08.1994, TROM), og bestemt til fliksvineblom *Senecio cordatus*, syn. *Jacobaea alpina* (Often & Lye 1997), sml. figur 1.

En samtidig innsamling fra Tromsø ble derimot bestemt til hjertesvineblom *Senecio subalpinus*, syn. *Jacobaea subalpina* (Kåre Arnstein Lye & Tore Berg 02.09.1992, O). Begge forekomstene er nevnt av Elven i Norsk flora («Lids flora»; Lid & Lid 2005:793-795). Ellers har den siste arten i grunnen ligget ubemerket i herbariet (belegget synes dessuten å være kommet bort), og ikke vært gjenstand for omtale på trykk – kanskje fordi innsamlingen ble gjort i et område hvor den botaniske hagen i Tromsø hadde en rekke arter midlertidig plassert i påvente av etableringen i Breivika.

På 2000-tallet er store svineblomer i denne gruppen blitt samlet på en rekke nye lokaliteter, særlig i Tromsø (Alm et al. 2004:156-157), men også på spredte lokaliteter ellers i midt- og nord-Troms. Disse nye innsamlingene har så langt alle vært kalt *Senecio cordatus*, dvs. *Jacobaea alpina*.

I forbindelse med en serie artikler i Polarflokken om pestplanter i Nord-Norge gikk vi gjennom

herbariematerialet på ny. Det er i mellomtiden blitt ganske omfattende (se under), og ga dermed et bedre bilde av den lokale variasjonen enn det vi tidligere har hatt. Tanken var i utgangspunktet å kontrollbestemme materialet, dvs. å føre beleggene til den ene eller andre arten, for navnsettingen av samtlige belegg som *J. alpina* fremstod som stadig mindre troverdig. Det viste seg snart å være vrident å utføre bestemmelsene. Beleggene lar seg sakens grupper på et vis, i form av planter som ligner fliksvineblom og planter som ligner hjertesvineblom, men det var langt fra alle belegg som lot seg føre til disse kategoriene på noe fornuftig vis.

De færreste norske botanikere har noe kjennskap til disse *Jacobaea*-artene slik de ser ut i og rundt Alpene. Vår fransk-sveitsiske medforfatter ble hyret inn fordi hun var godt kjent med den ene arten fra sine hjemtrakter, og følgelig burde kunne identifisere belegg av den. Det hjalp imidlertid ikke stort. Hennes gjennomgang endte på tilnærmet samme vis, med noen belegg som «kunne være» fliksvineblom og noen som «kunne være» hjertesvineblom, men i tillegg oppstod det raskt tykke bunker med tvilstilfeller. Disse tilfellene kunne likeens deles i to, i form av belegg som minnet mer om den ene arten enn den andre, men som – selv med atskillig godvilje – ikke var overbevisende nok til å kunne føres til en av dem.

Artene

Fliksvineblom og hjertesvineblom er nærstående og nokså like av utseende. Begge er flerårige, med opprette stengler. Skuddene kommer fra jordstengler. Kromosomtallet er det samme hos begge ($2n = 40$). Fliksvineblom blir opptil 1 m høy, mens hjertesvineblom vanligvis bare er fra 30 til 50 cm høy, og i hjemtraktene blir den ikke mer enn 70 cm.

Blomstene pollineres av insekter, mens fruktene sjelden spres særlig langt – noen meter med vinden, og ellers særlig med maur.

En detaljert beskrivelse av begge artene finnes hos Wagenitz (1987). De viktigste skillekarakterene er listet opp i tabell 1. Begge har tallrike kurver i en forgreinet blomsterstand. Wagenitz (1987) angir ingen andre forskjeller på blomstene enn en vag forskjell i blomsterfarge, og noe mørkere kurvdekkblad hos fliksvineblom (beskrevet som brungrønne) enn hos hjertesvineblom (grønne). Oberdorfer (1990:951) oppgir imidlertid at fliksvineblom har færre (rundt 15) gullgule randkroner, mens hjertesvineblom skal ha rundt 20 lysegule randkroner. Dessverre er fargekarakteren best egnet på friskt materiale.

Hos typisk utformete (og pressete) planter er bladverket en bedre karakter. Bladene hos fliksvineblom er lengre enn brede, fra avlangt hjerteformete til tungeformete, med grovt sagtagget kant (sml. figur 2–4). Hos hjertesvineblom er bladene generelt mindre, og like brede som lange, med hjerte- eller trekantform. Taggene i bladkanten er her gjerne dratt ut til mer eller mindre lange fliker, men på noen planter er bladene helt oppskåret i lange fliker. Floraene angir videre at fliksvineblom mangler eller i høyden har to sidefliker på bladstilken, mens hjertesvineblom har (eller kan ha) mange slike, og at de nederste er mer eller mindre stengelomfattende.

Floraene angir videre en markert forskjell i behåringen. Hos fliksvineblom skal bladundersiden være mer eller mindre grå av tette ullhår, mens bladene hos hjertesvineblom er sparsomt håret, og grønne på begge sider. Denne forskjellen er det imidlertid ikke så lett å overbevise seg om på norske planter. Lauber & Wagner (1996) avbilder i sin

Tabell 1. Skillekarakterer mellom fliksvineblom *Jacobaea alpina* og hjertesvineblom *J. subalpina* ifølge ulike floraer (Wagenitz 1987, Oberdorfer 1990 m.fl.).

Differential characters between Jacobaea alpina and J. subalpina according to different floras (Wagenitz 1987, Oberdorfer 1990 and others).

Art	Fliksvineblom <i>Jacobaea alpina</i> (syn. <i>Senecio cordatus</i>)	Hjertesvineblom <i>Jacobaea subalpina</i> (syn. <i>Senecio subalpinus</i>)
Høyde	ca. 1 m	0,3-0,5 (0,7) m
Nedre blad	lengre enn brede	like lange som brede
Bladstilk	oftest med to (men ikke flere) spisse eller avrundete fliker	med fjær- til lansettformete fliker
Bladplate/kant	dypt og uregelmessig tagget	dypt og nærmest fjærformet tagget
Randkroner	rundt 15, gullgule	rundt 20, lysegule

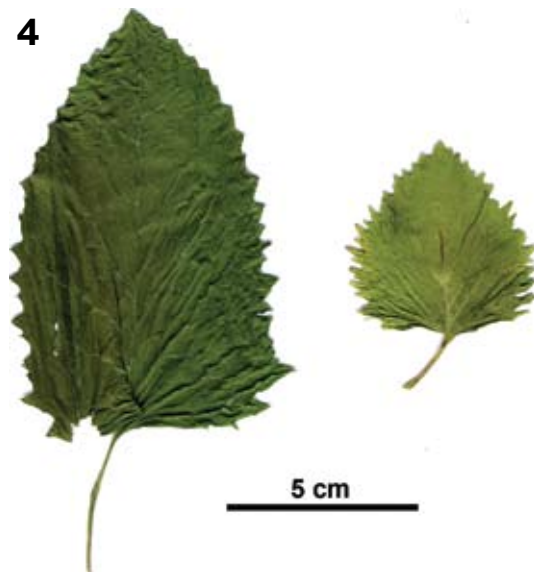
Figur 2. Herbariebelegg som ligner fliksvineblom *Jacobaea alpina* fra Slettaelva på Kvaløya i Tromsø, Troms (18.09.2001, TROM 149814)

Voucher of a plant approaching *Jacobaea alpina*, collected at Slettaelva at Kvaløya, Tromsø (18.09.2001, TROM 149814).

Figur 3. Herbariebelegg som ligner hjertesvineblom *Jacobaea subalpina* fra Hamna på Tromsøya i Tromsø, Troms (Andy Sortland 15.09.2002, TROM 149418).

Voucher of a plant approaching *Jacobaea subalpina*, collected at Hamna on Tromsøya island in Tromsø, Troms (Andy Sortland 15.09.2002, TROM 149418).

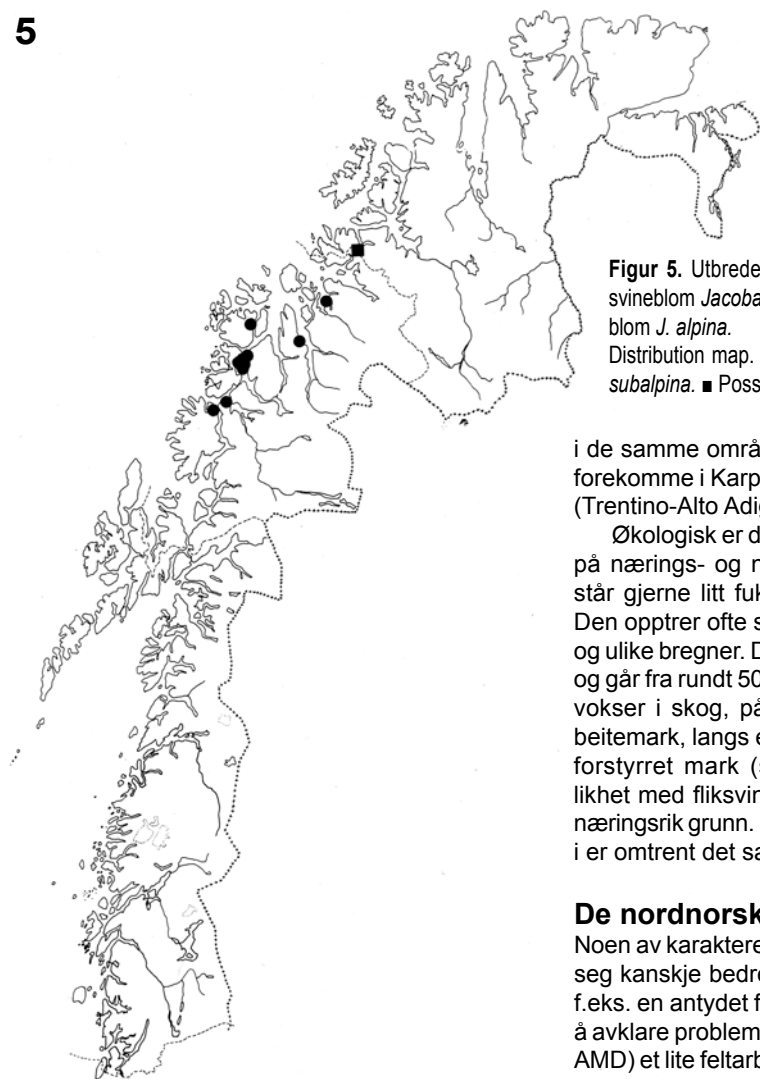

fargeflora over Sveits fliksvineblom med nærmest hvitfiltet bladunderside, men vi har aldri sett noe lignende hos oss. I høyden er bladene noe håret på undersiden, eller bare langs nervene. Akkurat som hos marikåper *Alchemilla*, har hårene dessverre en uvane med å falle av utover i sesongen,
Hybrider er vanlige i *Jacobaea* – og *Senecio* i

Figur 4. Bladform og relativ størrelse av stengelblad hentet fra plantene i figur 2 og 3.

Leaf shape and relative size of lower leaves from the plants in Figs. 2 and 3.

5

Figur 5. Utbredelseskart. ● Planter tolket som tromsøsvineblom *Jacobaea alpina* × *subalpina*. ■ Antatt fliksvineblom *J. alpina*.

Distribution map. ● Supposed hybrids *Jacobaea alpina* × *subalpina*. ■ Possibly *J. alpina*.

i de samme områdene som fliksvineblom, og skal forekomme i Karpatene. En mulig forekomst i Italia (Trentino-Alto Adige) er ikke avklart.

Økologisk er de nokså like. Fliksvineblom trives på nærings- og nitrogenrik jord i «tåkeskog», og står gjerne litt fuktig, f.eks. nær kilder og fosser. Den opptrer ofte sammen med or *Alnus*, vier *Salix* og ulike bregner. Den foretrekker kalkrik berggrunn, og går fra rundt 500 til 1800 m o.h. Hjertesvineblom vokser i skog, på glenner, og på våte enger og beitemark, langs elver og bekker, og på ulike typer forstyrret mark (skogsveier, brannflater m.v.). I likhet med fliksvineblom, vil den helst ha kalk- og næringsrik grunn. Høydeintervallet den forekommer i er omtrent det samme: fra 500 til 1600 m o.h.

De nordnorske plantene

Noen av karakterene som skiller de to artene egner seg kanskje bedre i felt enn på presset materiale, f.eks. en antydning forskjell i blomsterfarge. I håp om å avklare problemet, gjennomførte to av oss (TA og AMD) et lite feltarbeid på Kvaløya i Tromsø i august 2015. Vi oppsøkte en lokalitet med rikelig materiale, i form av en stor, forvillet bestand (nr. 9–12 under), i utgangspunktet med en optimistisk forestilling om at det som ikke lot seg avklare innendørs, måtte være lettere å avklare i felt. Det slo ikke til.

Området vi besøkte, rommer en meget stor bestand av forvillet *Jacobaea*, og ga tilgang på alt vi trengte av materiale, uten at det hjalp det minste. Det tok oss ikke lang tid å innse at plantene her viser betydelig variasjon, som på ingen måte avspeiler de karakterene litteraturen bruker for å skille mellom fliksvineblom og hjertesvineblom. Bladform, blomsterfarge, antall randkroner og andre karakterer vekslet fra klynge til klynge, og tilsvarende belegg ville ende opp på akkurat samme vis som før, sortert på to, tre eller fire bunker, hvor selv ytterpunktene

vid forstand (Winter et al. 2013). Wagenitz (1987) oppgir at mellomformer forekommer der fliksvineblom og hjertesvineblom møtes – noe de riktignok bare unntaktsvis gjør. I så måte må vi nesten regne med at de vil hybridisere på steder hvor begge artene dyrkes, men i beskjeden omfang – som i Tromsø.

Både fliksvineblom og hjertesvineblom er europeiske arter. Den første har en nokså vid utbredelse i Mellom-Europa, i og rundt Alpene, og forekommer i Frankrike (Haute-Savoie), Sveits (i kantonene Bern, Valais, Ticino og Grisons), Tyskland, Østerrike og Italia, muligens også på Balkan. I det siste området er det helst hjertesvineblom som rår grunnen, bl.a. i Slovenia. Den finnes også i Østerrike, men ikke

Figur 6. Spredning av tromsøsvineblom *Jacobaea alpina* × *subalpina* langs et bekke­drag på Kvaløya i Tromsø (lokalitet 9-12 over). Foto: TA 26.08.2015.

Jacobaea alpina × *subalpina* invading a brook margin at Kvaløya, Tromsø (localities 9-12).

egentlig ikke utgjør noe helt overbevisende materiale av den ene eller andre arten.

Forklaringen ligger snublende nær: de plantene som nå rår grunnen i Tromsø, er hybrider av flik- og hjertesvineblom. I så måte utgjør de en parallell til polarpalmen, dvs. hybridene av tromsøpalme og sibirbjørnekjeks (*Heracleum persicum* × *sphondylium* ssp. *sibiricum*). Den har oppstått lokalt flere steder i Nord-Norge (Øvstedal 1985, Rijal et al. 2015), og resultatet utgjør en glidende overgang mellom planter som ligner på tromsøpalme, planter som ser ut som noe midt mellom foreldreartene, og planter som kan bli nokså lik sibirbjørnekjeks. I dette tilfellet lar hybridene seg skille fra tromsøpalme ved at de mangler den typiske anisduften (sml. Alm 2015b).

Jacobaea-ene i Tromsø utgjør en lignende serie, men så langt har vi ikke klart å finne noen karakterer som gjør det mulig å skille hybrider fra foreldreartene – i den grad disse i sin opprinnelige form i det hele er representert i materialet.

At artene krysser seg med hverandre, er som tidligere nevnt, ingen sjeldenhet hverken i *Senecio* i vid forstand eller i *Jacobaea*. De to foreldreartene

har imidlertid adskilte utbredelsesområder og møtes bare unntaksvis i naturen. Det har de derimot gjort i hagene i Tromsø. Både historie og utbredelse (figur 6) tyder på at hybridene har oppstått i Tromsø. Vi foreslår enkelt og greit å kalle den tromsøsvineblom. Planten trenger et navn, for den viser seg dessverre å være en aggressiv invasjonsart, som rettelig bør svartelistes (se under).

Ut fra erfaringene så langt, både i felt og med herbariebeleggene, virker det nå rimelig å om­bestemme så godt som alt materiale opprinnelig bestemt til fliksvineblom og hjertesvineblom som er samlet i Nord-Norge til hybridene av disse (*J. alpina* × *subalpina*). I den grad foreldreartene i det hele fore­kommer lenger, er det helst på utpostforekomster hvor bare én av artene er kommet inn på et tidlig tidspunkt, og ikke har hatt anledning til å krysse seg med den andre. Det er knapt noen av beleggene fra Troms som stemmer helt overens med fliksvineblom slik den ser ut i sine hjemtrakter. Plantene på den ene lokaliteten i Finnmark utgjør muligens en ekte fliksvineblom; de skiller seg i hvert fall markert ut fra materialet for øvrig, og har fått beholde den gamle

navnsettingen som *Senecio cordatus* = *Jacobaea alpina*. Noen få belegg fra Tromsø (sml. figur 3) er forenlige med beskrivelsen av hjertesvineblom, men det kan synes tvilsomt om den i «ren» form skulle ha overlevd det som opplagt er omfattende lokal hybridisering. Det er trolig bare genetiske data som kan gi helt sikre resultater i så måte, og avklare om hybridene nå rår grunnen alene hos oss, med et mulig unntak for den ene lokaliteten i Finnmark.

Om vi legger den siste tolkningen til grunn, er tromsøsvineblom foreløpig innskrenket til Troms, med et klart tyngdepunkt i Tromsø. Vi har belagt et fåtall forekomster lenger sør og nord, i Lenvik, Karlsøy, Lyngen og Nordreisa. Plantene her er ganske sikkert hentet i Tromsø, og trolig på et så sent tidspunkt at hybridene allerede hadde tatt overhånd – også i hagen.

Vi tar med en oversikt over samtlige nordnorske funn av planter som hører til komplekset *Jacobaea alpina/subalpina* – på ett unntak nær. Belegget (i herb. O) av den første (1992) innsamlingen av antatt hjertesvineblom har ikke latt seg spore opp. Om ikke annet er angitt, har koordinatene WGS84 som datum. Utbredelsen er vist i figur 5.

Lokalitetsfortegnelse

Tromsøsvineblom *J. alpina* × *subalpina*

TROMS

Lenvik

(1) Rossfjorden: nordvest for Gjovik, (WGS84) CC 9602,0828, på en utfylling/flate ved veien med noe tilført kompost, 10 m o.h. (Torbjørn Alm & Anders Often 02.09.2008, TROM 962875). *Senja*: (2) Lysnes, (WGS84) XT 160,050, på eng ved veien, 5 m o.h. (Torbjørn Alm, Unni R. Bjerke Gamst & Anders Often 22.08.2008, TROM 963733).

Tromsø

Kvaløya: (3) ved Karveslettveien, DC 180,337, i bratt skrent mot Slettaelva, i et område tilført noe kompost (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 18.09.2001, TROM 149814); (4) ved Karveslettveien, DC 180,337, på eng i skog mot Slettaelva, 40 m o.h., i område med tilført kompost (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 18.09.2001, TROM 149871); (5) ved Karveslettveien, DC 18976,34461, eng på veikanten, 60 m o.h., noen få, nedliggende skudd som hadde overlevd kantklipping (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 16.08.2015, TROM 968309); (6) ved Karveslettveien, DC 19035,34406, på eng i grøft, 60 m o.h., én klynge (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 16.08.2015, not.); (7) Slettaelva, ved Karveslettveien, DC 19055,34380, på en stor kompostfylling nedenfor veien, 30 m o.h. (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 16.08.2015, not.); (8) Slettaelva: ved Karveslettveien, mot skogen i nord, DC 191,345, på bekkekant, 60 m o.h. (Solveig Bjerke Gamst 20.09.2001, TROM 149819, 149820); (9) Slettaelva, ved Karveslettveien, DC 19008,34426, langs et lite bekkedrag i et område tilført kompost og med mange hageplanter på rømmen, 60 m o.h. (Torbjørn Alm & Amandine Maria Deschamps 26.08.2015, TROM 968341); (10)

Slettaelva, ved Karveslettveien, DC 1918,3423, på eng ved et lite bekkedrag i et område tilført kompost og med mange hageplanter på rømmen, 60 m o.h. (Torbjørn Alm & Amandine Maria Deschamps 26.08.2015, TROM 968343); (11) Slettaelva, nedenfor Karveslettveien, DC 19181,34226, langs et lite bekkedrag i skogen, 50 m o.h. (Torbjørn Alm & Amandine Maria Deschamps 26.08.2015, TROM 968344); (12) Slettaelva, nedenfor Karveslettveien, DC 19169,34231, langs et lite bekkedrag i skogen, 50 m o.h. (Torbjørn Alm & Amandine Maria Deschamps 26.08.2015, TROM 968339); med massiv spredning langs en navnløs bekk ned mot utløpet i sjøen ved Sigerstad: (13) Sandnessundet, vest for Sigerstad, DC 19174,33980, på eng ved grøft, 2 m o.h., nær sjøen (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 01.09.2004, TROM 149528); Sigerstad, i sør, DC 19179,34017, på eng langs bekkedrag, 5 m o.h., naturalisert og i mengde både ovenfor og nedenfor hovedveien (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 26.08.2012, TROM 967211).

Tromsøya: (14) Vesterlia, ved Vesterliveien 20, DC 18997,27148, i hagekant mot veien, 50 m o.h., stor og tett bestand som har tatt overhånd både i hagen og langs veien (Torbjørn Alm 23.08.2015, TROM 968333); (15) Langnes, DC 188,318, 5 m o.h. (Solveig Bjerke Gamst 22.09.2001, TROM 149813); (16) Hamna: Bjørnebekken, ved Bjørnebekkeveien, DC 22,34, i veigrøft, 30-40 m o.h., forvillet fra hage (Andy Sortland 15.09.2002, TROM 149418); (17) Grønåsen, nær hoppbakken, DC 213,322, 80 m o.h. (Solveig Bjerke Gamst 06.09.2000, TROM 149815); samme sted, ved hoppbakken, DC 212,322, 80 m o.h. (Solveig Bjerke Gamst 09.09.2001, TROM 149821); (18) mellom Lillevann og Trudvangveien, DC 219,324, i myrkanten i sørenden, 60 m o.h. (Solveig Bjerke Gamst 11.09.2008, TROM 962860); (19) Gimle, ved veien opp til Langvannet, DC 22013,32323, på et stort areal med gamle kompostfyllinger i et lite dalsøkk sør for Lillevannet, 60 m o.h. (Torbjørn Alm 27.07.2015, TROM 968298); (20) Breivika, på vestsiden av Stakkevollveien like sør for Tverrforbindelsen, DC 21580,30889 (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 17.08.2010, TROM 966131); (21) Stakkevollveien, ved Bjørn bygg, DC 21,30, på overgrodd eng, 5 m o.h. (Torbjørn Alm 14.07.2002, TROM 149818).

Tromsdalen: (22) Gammelgården-området, ved Solstrandveien, uten koordinat, på eng, 20 m o.h. (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 15.08.2001, TROM 149816); (23) Solligården, på vestsiden av Solstrandveien, DC 20120,24787, Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 20.09.2003, TROM 967496); (24) ved Turisteien, DC 22644,27286, i hage/veikant, 30 m o.h., trolig forvillet fra hage på motsatt side av veien (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 30.08.2015, TROM 968350)

Kroken: (25) ved veien opp til borettslagene, DC 252,321, på engbakke, 10 m o.h. (Torbjørn Alm 29.07.2007, TROM 961905); (26) lengst nord i Planetveien, nord for Terrassen borettslag, DC 243,306, i dumpeskrent, 40 m o.h. (Unni R. Bjerke Gamst 02.08.2004, TROM 149564); (27) mellom Anton Borchs vei og hovedveien mot Oldervik, DC 253,321, på skrent under utfylling/footballbane, i et område med noe tilført kompost, 5 m o.h., noen få, spredte skudd (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 20.08.2003, TROM 149699); (28) vis-a-vis Krokstranda, nordre del, mot hovedveien mot Oldervik, DC 254,324, på eng i skogkant på østsiden, 5 m o.h., spredt fra hage (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 20.08.2003, TROM 149700); Krokstranda, på østsiden av hovedveien, DC 25409,32292, på eng, i skog og hagekant rundt kompostdyng, 10 m o.h., i mengde (Torbjørn Alm 29.07.2003, TROM 963426); (29) nordlige del av bebyggelsen nær Skjelnan skole, på østsiden av hovedveien mot Oldervik, DC 254,325, på eng og i kratt langs

veien, 10 m o.h., rikelig, forvillet fra hage like ved (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 30.07.2002, TROM 149390).

Grøttsundet: (30) Tønsnes, DC 26532,36961, i kant av kratt, 25 m o.h. (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 29.08.2008, TROM 963044); Tønsnes, DC 26525,36957, i hagekant mot kantslått veikant, 5 m o.h. (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 29.08.2015, TROM 968345); (31) Tønsvika: på vestsiden av Tønsvikelva og nordsiden av hovedveien, DC 28939,37954, på utgravd hull i skrotemark, 5 m o.h. (Torbjørn Alm & Unni R. Bjerke Gamst 15.08.2009, TROM 965177).

Karlsøy

(32) Ringvassøya: Kopparelv, Strandmo, DC 39797,54326, på eng nær bolighus, 5 m o.h., dyrket inne i hagen (Torbjørn Alm, Unni R. Bjerke Gamst & Anders Often 07.09.2008, TROM 963250).

Lyngen

(33) Brattås, (WGS84) DC 7171,2868, på engbakke ovenfor veien, nær hus og hage, 30 m o.h. (Torbjørn Alm & Anders Often 21.08.2008, TROM 963216).

Nordreisa

(34) Storvika, Fjellstad, (WGS84) EC 02346,48321, i bergfot ved veien, 15 m o.h. (Torbjørn Alm & Anders Often 21.08.2008, TROM 963401); samme sted (Sofia Lund & Mora Aronsson 29.07.2013, not., NBF/ Artsobservasjoner 2223921).

Fliksvineblom *Jacobaea alpina*

syn. *Senecio cordatus*

FINNMARK

Alta

Langfjorden: (1) Langfjordbotn, Parken, (ED50) EC 477,710, på veiskråning, 40 m o.h. (Kåre Arnstein Lye & Tore Berg 31.08.1992, O 75417; UMB 10254); Parken, på nordsiden av E6, (ED50) EC 477,711, langs et gjerde og i fuktig grøft, 10 m o.h. (Anders Often 05.08.1994, TROM 58063). Denne forekomsten er beskrevet hos Often & Lye (1997).

En pestplante!

Du trenger ikke å oppsøke mer enn et fåtall av lokalitetene for tromsøsvineblom for å innse at den er en pestplante av rang. Den formelig velter ut av hagene, og danner raskt store bestander i tilgrensende skog- og engteiger. Mens mange innførte arter stort sett nøyer seg med å innta mer eller mindre forstyrret mark i og nær bebyggelsen, har hybridene ingen slike hemninger. Lokalitetene ved den østlige delen av Karveslettveien på Kvaløya (nr. 5-12 over) sier alt i så måte. Her står den tett i tett i en skogkant nedenfor de nærmeste bolighusene, og den har spredt seg ut på forstyrret eng litt lenger ned. I tillegg forekommer den i mengde langs en bekk som munner ut i sjøen sør for gården Sigerstad (figur 6). Bekken går gjennom en større, gjenstående teig med uberørt til lite berørt skog og myr. Det viste seg å være tromsøsvineblom langs hele dette bekkedraget (TA & AMD 26.08.2015, not.), som med krinkler og kroker kanskje er en

halv kilometer langt. Området rommer tusenvis og kanskje titusenvis av planter. Forekomsten levner ingen tvil om at planten trives utmerket hos oss. Om den får spre seg videre, kan den bli en trussel langs små og store vassdrag.

Oppsummert kan tilstanden beskrives som følger: Mer enn 100 år etter at fliksvineblom ble innført i nordnorske hager (i Tromsø), trolig i følge med eller tett fulgt av hjertesvineblom, har innbyrdes kryssing ført til at hybrider nå nærmest er enerådende hos oss. Om de rene artene i det hele tatt forekommer lenger, er det helst på isolerte utpostlokaliteter hvor bare én av artene er hentet inn fra Tromsø på et tidlig tidspunkt, som den mulige forekomsten av fliksvineblom i Alta. De øvrige plantene nøkler for en stor del ut som fliksvineblom ut fra bladformen, men stemmer ikke helt overens med arten slik den er beskrevet f.eks. hos Wagner (1996). Noen få planter nøkler ut som hjertesvineblom, og kan muligens representere denne, men ut fra den generelle historien er det mer sannsynlig at de representerer ytterpunktene i variasjonen innenfor en stor hybridsverm. Etter all sannsynlighet hører så godt som alle plantene i dagens Tromsø til hybridene *J. alpina x subalpina*, et lokalt produkt vi enkelt og greit har foreslått å kalle tromsøsvineblom. Den er en pestplante av rang, og bør utvilsomt svartelistes i kategorien 'høy risikio'. Dersom noen av artene i det hele forekommer i ren form hos oss, er det helst hjertesvineblom. To belegg, fra Hamna (TROM 149818, figur 3) og Kroken (TROM 149816) i Tromsø skiller seg ut ved å bestå av relativt småvokste planter, med lysegrønt bladverk, og korte, hjerteformede blad. De er forenelige med floraenes beskrivelser av hjertesvineblom. Om denne arten har overlevd i ren form, til tross for at planter som opplagt inneholder rikelig med gener fra fliksvineblom er mye vanligere i Tromsø, må vi nesten anta at det ligger en biologisk mekanisme bak – at hjertesvineblom ikke godtar bestøvning med pollen fra fliksvineblom (eller hybrider) – mens fliksvineblom på sin side villig lar seg bestøve av pollen fra hjertesvineblom (eller hybrider).

I likhet med landøyda, er både fliksvineblom, hjertesvineblom og hybridene giftige. De inneholder den samme typen pyrrolizidin-alkaloider, og kan gi alvorlig forgiftning av beitende dyr (Wiedenfeld 2011). I så måte er spredning av flik- og hjertesvineblom ut i beitemark aldeles ikke ønskelig. Det er mindre sannsynlig at mennesker skal finne på å spise plantene, men til gjengjeld kan de gi opphav til hudskader ved berøring (Pietkiewicz et al. 2015), på omtrent samme vis som de store bjørnekjeks-

artene.

Slik det fremgår av Polarflokkens temahefte om pestplanter i Nord-Norge (hefte 2, 2015), er det ikke helt de samme artene som fremstår som verstinger i nord som lenger sør. Noen pestplanter fremstår per i dag nærmest som nordnorske spesialiteter. Det gjelder bl.a. venusvogn *Aconitum napellus* (Alm 2015a) og polarpalme *Heracleum persicum* × *sphondylium* ssp. *sibiricum* (Alm 2015b). Tromsøsvineblom kan trygt føyes til denne listen. I tillegg bekrefter den et allerede kjent fenomen: planter som er hentet inn fra fjellstrøk lenger sør i Europa, trives rent for godt hos oss, og kan utvikle seg til brysomme pestplanter. Spansk kjørvæl *Myrrhis odorata* (Alm 2015c), hagenøkleblom *Primula elatior* (Elven 1986, Skoglund 2015) og rød lungeurt *Pulmonaria rubra* (Alm 2015d) er gode eksempler på det. Europeiske arter har i det hele tatt vist stor evne til spredning når de inntar nye områder, land og verdensdeler. Slik bidrar de sterkt til klodens forråd av pestplanter (se Kalusová et al. 2013).

Kilder

- Alm, T. 2011. Kulturspredte arter i Harstad og Bjarkøy (Troms) – en kartlegging i 2007-2010. 3. Artsomtaler: klokkefamilien (Campanulaceae) til gressfamilien (Poaceae). Polarflokken 33 (1): 3-47.
- Alm, T. 2015a. Pestplanter i Nord-Norge: venusvogn (*Aconitum napellus*). Polarflokken 37 (2): 91-96.
- Alm, T. 2015b. Pestplanter i Nord-Norge: polarpalme (*Heracleum persicum* × *sphondylium* ssp. *sibiricum*). Polarflokken 37 (2): 107-110.
- Alm, T. 2015c. Pestplanter i Nord-Norge: spansk kjørvæl (*Myrrhis odorata*). Polarflokken 37 (2): 129-132.
- Alm, T. 2015d. Pestplanter i Nord-Norge: rød lungeurt (*Pulmonaria rubra*). Polarflokken 37 (2): 143-146.
- Alm, T. & Often, A. 2008. Fire nye funn av strandsvineblom *Senecio pseudoarnica* i Tromsø – og en revurdering av opphavet. Blyttia 66 (4): 244-251.
- Alm, T., Gamst, S.B., Gamst, U.R.B. & Sortland, A. 2004. Kulturspredte arter i Tromsø ved starten av et nytt årtusen. 2. Artsomtaler: nøkleblomfamilien (Primulaceae) til gressfamilien (Poaceae). Polarflokken 28 (2): 99-190.
- Chater, A.O. & Walters, S.M. 1976. *Senecio*, s. 191-201 i Tutin, T.G., Heywood, V.H., Burges, N.A., Moore, D.M., Valentine, D.H., Walters, S.M. & Webb, D.A. (red.): Flora Europaea, vol. 4. Cambridge University Press, Cambridge - London - New York - Melbourne.
- Elven, R. 1986. Nøkleblomstene i Tromsø. Blyttia 43 (2): 63-70.
- Frodin, D.G. 2004. History and concepts of big plant genera. Taxon 53 (3): 753-776.
- Harper, J.L. & Wood, W.A. 1957. Biological flora of the British Isles. *Senecio jacobaea* L. Journal of ecology 45: 617-637.
- Kalusová, V., Chytrý, M., Kartesz, J.T., Nishono, M. & Pyšek, P. 2013. Where do they come from and where do they go? European natural habitats as donors of invasive alien plants globally. Diversity and distributions 19: 199-214.
- Lauber, K. & Wagner, G. 1996. Flora Helvetica. Verlag Paul Haupt, Bern – Stuttgart – Wien. 1616 s.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2005. Norsk flora. 7. utgave, red. Reidar Elven. Det norske samlaget, Oslo. 1230 s.
- Mabberley, D.J. 1997. The plant-book. A portable dictionary of the vascular plants. 2. utgave. Cambridge university press, Cambridge. 858 s.
- McEvoy, P., Cox, C. & Coombs, E. 1991. Successful biological control of ragwort, *Senecio jacobaea*, by introduced insects in Oregon. Ecological applications 1 (4): 430-442.
- Nøvik, P. 1902. Havedyrkningen i Norges nordlige egne før og nu. Grøndahls & søns bogtrykkeri, Christiania. 31 s.
- Oberdorfer, E. 1990. Pflanzensoziologische Exkursionsflora. 6. utgave. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart. 1050 s.
- Often, A. & Lye, K.A. 1997. *Senecio cordatus* på Alteidet i Alta, Finnmark. Polarflokken 21 (1): 35-38.
- Pelser, P.B., Gravendeel, B. & van der Meijden, R. 2003. Tackling speciose genera: species composition and phylogenetic position of *Senecio* sect. *Jacobaea* (Asteraceae) based on plastid and nrDNA sequences. American journal of botany 89 (6): 929-939.
- Pietkiewicz, P., Gornowicz-Porowska, J., Bowszyc-Dmochowska, M. & Dmochowski, M. 2015. Human dermatitis after skin exposure to *Jacobaea vulgaris* and spectrum of health hazards induced by this plant to humans and livestock. Journal of agromedicine 20: 237-241.
- Polatschek, A. 1997. Flora von Nordtirol, Osttirol und Vorarlberg. Band 1. Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum, Innsbruck. 1024 s.
- Rijal, D.P., Falahati-Anbaran, M., Alm, T. & Alsos, I.G. 2015. Microsatellite markers for *Heracleum persicum* (Apiaceae) and allied taxa: Application of next-generation sequencing to develop genetic resources for invasive species management. Plant molecular biology reporter 33 (5): 1381-1390.
- Rowley, G.D., Knees, S.G. & Alexander, J.C.M. 2000: 133. *Senecio*, s. 622-629 i Cullen, J., Alexander, J.C.M., Brickell, C.D., Edmondson, J.R., Green, P.S., Heywood, V.H., Jørgensen, P.-M., Jury, S.L., Knees, S.G., Maxwell, H.S., Miller, D.M., Robson, N.K.B., Walters, S.M. & Yeo, P.F. (red.). The European garden flora, Volume VI. Dicotyledons (Part IV). Cambridge University Press, Cambridge.
- Schübeler, F.C. 1886. Viridarium norvegicum. Norges Væxtrige. Bind 1. Universitets-program, Christiania. 610 s. + 4 pl.
- Schübeler, F.C. 1888. Viridarium norvegicum. Norges Væxtrige. Bind 2. Universitets-program, Christiania. 587 s.
- Schübeler, F.C. 1889. Viridarium norvegicum. Norges Væxtrige. Bind 3. Universitets-program, Christiania. VI + 679 s.
- Skoglund, T. 2015. Pestplanter i Nord-Norge: hagenøkleblom (*Primula elatior*). Polarflokken 37 (2): 139-142.
- Sortland, A.B., Thamdrup, S. & Elven, R. 2007. En omvendt viking – *Senecio pseudoarnica* (strandsvineblom) ny for Norge og Europa. Blyttia 55 (2): 86-90.
- Svendsen, P. 1903. Fra Tromsø. Norsk havetidend 19: 92-94.
- Wagenitz, G. (red.). 1987. Gustav Hegi: Illustrierte Flora von Mittel-Europa. Spermatophyta. Band VI. Angiospermae Dicotyledones 4, Teil 4. 2. utgave. Verlag Paul Parey, Berlin – Hamburg.
- Wardle, D.A. 1987. The ecology of ragwort (*Senecio jacobaea* L.) – a review. New Zealand journal of ecology 10: 67-76.
- Wiedenfeld, H. 2011. Plants containing pyrrolizidine alkaloids: toxicity and problems. Food additives & contaminants, Part A, 28 (3): 282-292.
- Winter, S., Chizzola, R., Kriechbaum, M. & Knopf, M. 2013. Hybridisation in *Jacobaea* – characterization of hybrids between *Jacobaea aquatica* and *J. vulgaris* in Austria. Plant ecology & diversity 6 (2): 217-229.
- Øvstedal, D.-O. 1985. Tre slag bjørnnekjeks (*Heracleum*) i Tromsø. Polarflokken 9 (1): 83-89.